

FORT XIII

W czasie II wojny światowej, w latach 1939 – 1945 fort pełnił funkcję obozu jenieckiego dla jeńców wojennych pn. Stalag XXA. Początkowo więziono tu żołnierzy polskich, a od 1940 roku głównie jeńców brytyjskich wziętych do niewoli niemieckiej w Norwegii, we Francji i pod Dunkierką, na Krecie, pod Tobrukiem, we Włoszech i w Holandii. W 1943 roku w forcie przetrzymywano internowanych żołnierzy włoskich. Do obozu w forcie XIII trafili też lotnicy amerykańscy zestrzeleni nad okupowaną Polską. W 1945 roku, po ewakuacji obozu jenieckiego, fort zajęli żołnierze niemieckiej 31 Dywizji Grenadierów Ludowych. Do dnia 31 stycznia Fort XIII był częścią linii obronnej miasta – twierdzy „Festung – Thorn”. Fort XIII znajduje się w południowej części miasta, na północnym skraju poligonu wojskowego przy ulicy Okólnej. Mieści się w nim sala tradycji 12 WOG oraz izba muzealna, tzw. „Izba Żołnierskiej Pamięci”. Przed wejściem do fortu stoi pomnik poświęcony pamięci jeńców brytyjskich Stalagu XXA. Fort XIII to obszar chroniony NATURA 2000. W korytarzach fortu gromadzi się każdej zimy duża liczba hibernujących nietoperzy. Obiekt można zwiedzać po uzyskaniu zgody dowódcy jednostki wojskowej.

Fort XIII w Toruniu należy do ostatnich z serii około osiemdziesięciu tego typu fortów, wzniesionych przez służby fortyfikacyjne Cesarskich Niemiec, typu wypracowanego przez Komitet Inżynierski Sztabu Generalnego na początku lat siedemdziesiątych XIX wieku. Jest jednym z najlepiej zachowanych w Toruniu fortów artyleryjskich – głównych. Od chwili zbudowania, aż do dziś pozostaje na terenie wojskowym.

Fort XIII – Warownia Karola Otto Kniaziewicza (w czasach niemieckich Feste VI, od 1894 roku Fort VI – Winrich von Kniprode) został zbudowany w latach 1880 – 1885 jako jeden z ostatnich fortów głównych w pierwszej fazie budowy Twierdzy Toruń. Fort XIII przeznaczono dla załogi zajmującej się obsługą dział fortecznych – artylerzystów (300) oraz dwóch kompanii piechoty i żołnierzy innych formacji (500).

Łącznie w forcie mogło przebywać około 800 żołnierzy wszystkich specjalności wojskowych i zawodów, którzy byli niezbędni, aby zapewnić sprawne oraz efektywne funkcjonowanie fortu artyleryjskiego. Obiekt miał 14 stanowisk ogniowych (działobitni dla ciężkich dział wałowych kalibru 150 mm na łożach kołowych). Każde z nich było obsługiwane przez 9 artylerzystów. Do obrony przeznaczono też 4 etatowe, ciężkie moździerze kalibru 210 mm (do których przydzielono 6 kanonierów do każdego) i umiejscowiono je na obu dziedzińcach fortu. W kaponierach rozmieszczono najpierw stare gładko lufowe armaty kalibru 120 mm, ładowane odtylcowo, wyposażone w zamek śrubowy, a w 1886 roku – zastosowano działka rewolwerowe kalibru 37 mm Hotchkiss - Gruson (przeciwszstormowe pięciolufowe Rewolwer – Kanone). W kaponierach barkowych założono je na łożu naściennym a w kaponierze głównej na łożu kazamatowym mocowanym na stanowisku za pomocą uchwytów mieszczonych w podłodze. Działka te, tak jak moździerze, obsługiwało aż 6 kanonierów. Ponadto na stanowisku tradytora przewidywano użycie 2 armat kalibru 88 mm typu Gruson. Do 1914 roku fort wykorzystywano przede wszystkim do celów szkoleniowych, (okresowo, pod kierunkiem wyspecjalizowanej kadry, doskonalili swoje umiejętności żołnierze niemieccy). W okresach wolnych od ćwiczeń dozór nad obiektem sprawowała warta garnizonowa.

W pierwszych dniach I wojny światowej w forcie stacjonowała stała załoga, przygotowana na wypadek nieoczekiwanego rozpoczęcia działań wojennych. Była to jedna kompania piechoty oraz obsługa dział, działek i karabinów maszynowych. Istotne wsparcie stanowił dla niej pluton pionierów.

W 1920 roku obiekt wojskowy przejęły polskie siły zbrojne. Przemianowano go wówczas na Warownię Karola Otto Kniaziewicza, aby uczcić pamięć słynnego generała. W okresie międzywojennym mieściły się w nim kolejno: 15 Obóz Internowanych Rosjan, Pułk Manewrowy Artylerii, garnizonowe więzienie wojskowej żandarmerii i pododdziały 31 pał, a dniach 1 – 6 września 1939 roku – stanowisko dowodzenia i sztab Armii „Pomorze.”